

**Ягупов В.В.**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ:  
СУБ'ЄКТНИЙ ПІДХІД**

Основна увага звернута на розкриття ролі того, хто вчиться в професійному навчальному закладі, як суб'єкта педагогічного процесу, виокремленню його основних якостей (самосвідомість, самостійність, автономність і здатність нести відповідальність за свої дії, вчинки та помилкових дій). Стосовно до професійної освіти представлені основні показники суб'єкта та суб'єктності того, хто вчиться, а також основні ознаки суб'єкта в професійному навчанні.

Ключові слова: суб'єкт; суб'єктність; той, хто вчиться.

Particularly focuses on understanding a learner's role in the professional educational establishment as an actor of pedagogical process, discovering his basic qualities (self-consciousness, independence, autonomy, and ability to be responsible for his actions, deeds and possible consequences of his mistaken actions). It presents the main exponents of an actor's and learner's autonomy as well as the main actor's qualities in the professional education.

Keywords: actor; autonomy; learner.

Парадокс проблеми суб'єктності людини в освітньому середовищі полягає у тому, що, з одного боку, більшість класиків педагогічної науки її визнають важливим чинником процесу навчання, а з іншого – в практиці педагогічної діяльності суб'єктність учня (студента, слухача), практично не береться до уваги організаторами педагогічного процесу та педагогами. К.Д. Ушинський у ХІХ ст. ідею безперервності освіти людини висловив так: учитель спроможний в учневі «розвити бажання і здатність самостійно вчитися без учителя, набувати нові знання», оскільки, «володіючи такою розумовою силою, яка дістає звідусіль корисну їжу, людина буде вчитися впродовж життя» [2, с. 495]. Отже, ідея навчання людини впродовж усього життя сьогодні ні в кого не викликає сумніву. Але виникає запитання: що, власне, забезпечує навчання людини впродовж життя? Відповідь елементарно проста – суб'єктність людини в різноманітних процесах набуття освіти, самоосвіти, саморозвитку, професійного вдосконалення, професійного становлення, професійного розвитку тощо. «Чим менший вік учнів, над освітою яких працює вихователь, тим менше вимагається від нього педагогічних знань, і ця вимога не зростає, а зменшується зі збільшенням віку учня» [3, с. 306], – підкреслював К.Д. Ушинський.

У ХХ і ХХІ ст. інтерес до проблеми суб'єкта та суб'єктності тільки збільшився. Біля витоків дослідження цієї проблеми знаходилися: В.В. Зенківський, І.А. Сікорський, Г.І. Челпанов, Д.М. Узнадзе; безпосередньо ця проблема знайшла своє розв'язання в науковому доробку С.Л. Рубінштейна та Б.Г. Ананьєва, істотно доповнена та розвинута П.П. Зінченком, О.В. Запорожцем, Г.С. Костюком, В.А. Роменцем, а також сучасними

психологами – К.О. Абульхановою-Славською та А.В. Брушлинським. Нині цю проблему продовжують досліджувати такі українські науковці, як: Г.О. Балл, І.Д. Бех, А.М. Бойко, І.А. Зязюн, О.В. Киричук, В.О. Татенко, В.В. Ягупов та ін. Українські дослідники Ю.В. Журат, В.Г. Куцов, В.І. Осьодло, С.М. Пелипчук та В.О. Татенко з проблеми суб'єкта та суб'єктності захистили дисертації.

Водночас, наголосимо на тому, що найбільш активно працюють над цією проблемою російські науковці. Зокрема, досліджуються такі проблемні питання: механізми і закономірності розвитку людини як суб'єкта діяльності, спілкування, взаємозв'язку і співвідношення особистісних та суб'єктних характеристик (К. О. Абульханова-Славська, О. О. Бодальов, А. О. Деркач, Д. М. Завалішина, В.І Слободчиков, Д.Й. Фельдштейн та ін.); суб'єктний досвід (А.К. Осницький); феномен суб'єктності особистості (В.А. Петровський); механізми й чинники регуляції пізнавальної діяльності та мисленнєвої активності (М.І Воловикова, Т.В. Корнілова, О.М. Матюшкін, В. В. Селіванов та ін.); суб'єктна трактовка функціонування й розвитку здатностей (В.Д. Щадріков, В.М. Дружинін); взаємодія різних рівнів відображення, форм свідомості у формуванні суб'єктності (О.В. Улібіна); закономірності функціонування групового суб'єкта (О.В. Журавльов) й ін.

На основі узагальнення наукового доробку цих та інших науковців можна наголосити, що дослідженими є переважно методологічні та теоретичні передумови проблеми феномена суб'єкта та суб'єктності людини. Водночас, необхідно конкретизувати співвідношення понять: «суб'єкт», «суб'єктність», «особистість», «індивідуальність» та «особа». Потрібні окремі дослідження, які стосуються суб'єктності людини як учня, дорослого, конкретного фахівця. Взагалі, у психологічній науці суб'єкт визначається як джерело активності, цілеспрямованої предметно-практичної діяльності, скерованої на певний об'єкт. Досить влучно визначив суб'єкт А.В. Брушлинський: «...суб'єкт – це не психіка, а людина, яка володіє психікою... Суб'єкт – це якісно визначений спосіб самоорганізації...» [1, с. 43], який формується й розвивається у процесі життєдіяльності, отримання освіти та безпосередньо актуалізується у практичній професійній діяльності.

Головним проявом суб'єкта є суб'єктність, яка може мати різні прояви – соціальний, навчальний, професійний та фаховий. Основними психологічними механізмами, за допомогою яких суб'єктність формується, збагачується, розвивається і, врешті-решт, актуалізується, є самооцінка, саморефлексія, самосвідомість, самоорганізація, саморегуляція та самодетермінація свого буття – поведінки, спілкування, взаємодії і діяльності.

Безумовно, в кожному віці є свої прояви суб'єкта та суб'єктності. Наприклад, для дорослого, як і учня характерні такі суб'єктні прояви:

– усвідомлення необхідності отримання професійної освіти для становлення суб'єктом професійної діяльності;

- усвідомлення необхідності професійного зростання й удосконалення для реалізації кар'єрних перспектив;
- усвідомлення необхідності отримання додаткової професійної освіти як одного з напрямів забезпечення власної професійної мобільності на сучасному ринкові праці, із засобів подолання вікових і професійних криз;
- здатність визначати свої професійні потреби й шукати шляхи їх вирішення;
- досить об'єктивна самооцінка як учня та майбутнього фахівця;
- свідома саморегуляція і самодетермінація своєї поведінки й діяльності в освітньому середовищі;
- свідомий вибір тієї чи іншої суб'єктної позиції в навчальному процесі;
- намагання внести свій життєвий, а інколи – і професійний досвід у процес навчання;
- свідомий вибір організаційної форми набуття професійної освіти тощо.

Ці прояви виявляються в таких суб'єктних показниках:

- свідоме ставлення до набуття професійної освіти;
- здатність до об'єктивної самооцінки своїх потреб як учня та майбутнього фахівця;
- активність, що проявляється у свідомій участі в усіх навчально-виховних заходах;
- здатність сформулювати свій інформаційний запит як до набуття професійної освіти, так і до окремих навчальних дисциплін;
- рефлексія і саморефлексія учня як майбутнього фахівця й суб'єкта процесу навчання;
- самостійність, саморегуляція і самодетермінація своєї поведінки і діяльності в освітньо-професійному середовищі;
- практичне мислення;
- здатність бути суб'єктом міжособистісних взаємин в освітньо-професійному середовищі тощо.

Таким чином, суб'єктність – це одна з основних умов забезпечення успішності набуття молодого людиною професійної освіти.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Брушлинский А. В. Психология субъекта: Некоторые итоги и перспективы / А.В. Брушлинский // Известия Российской академии образования. – М., 1999. – С. 30 – 41.
2. Ушинский К. Д. Воскресные школы: текст / К. Д. Ушинский // Собр. соч.: В 11 т. – М.;Л.: Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1948. – Т. 2. – С. 489–514.
3. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6 т. / АПН СССР / К. Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1988. – Т. 6. – 527 с.